

Bidrag til Lyngby Sogns Historie.

Af August F. Schmidt.

Lyngby Sogn vestligst i Hasle Herred (9—11 km VNV for Århus) er Anneks til Borum i Framlev Herred og skilles fra dette ved Yderup Bæk og Lyngbygårds Å. Mod Syd og Øst grænser det til Årslev og Brabrand Sogne og mod Nord til Fårup Sogn i Sabro Herred. Sognets lerblandede Muldjorder er noget bakkede og højtliggende; de er som Helhed frugtbare, og der skal 5,0—5,2 Hektar til en Tønde Hartkorn her.

De højeste Punkter er Glamhøj, Bavnehøj og Blankhøj. Fra sidstnævnte Høj er der en storslået Udsigt over en vidtstrakt Omegn.

Oldtidsminder. Fra de ældste Tider har der færdedes Mennesker i Sognet. Her er Bækkeløb og Mosedrag og Søstrækning (ned efter Lyngby til), så her har været et ideelt Sted for en Oldtidsstamme at fæste Bo. Ikke langt fra Yderup Mose skal have ligget en Langdysse med fire Kamre. Den er nu sløjffet, — en Skæbne, der også har ramt Hovedparten af de 27 Høje¹), der har været i Lyngby Sogn. I Tiden 1894—1919, da Nationalmuseet første Gang berejste Sognet, var der kun 2 Høje tilbage, og i 1948 ved en ny Undersøgelse, ved Dr. *Therkel Mathiassen*, var der *ingen* fredningsværdige Oldtidsmindesmærker tilbage i Lyngby Sogn²). Af Blankhøj ses endnu Rester. Nær denne, på Amhøjgårds Mark, viste Fund i Plovfures Dybde (i 1938), at her har været en Oldtidsbebyggelse. På *Johannes Brøndstedts* Oldtidskort ses det, at 22 af Sognets Høje (alle fra Sten- og Bronzealderen) har haft deres Beliggenhed på Lyngbygårds Mark i sydlig Retning, ned efter Silkeborg Landevej til.

Sognavnet Lyngby (fra Tiden før 800 e. Chr. F.) oplyser os om, at her i Oldtiden har været en *Lyngstrækning*, hvorpå en Landsby er blevet anlagt. Dens Bønder har gjort Indhug i *Skoven* fra Østsiden, og nu er der kun tilbage 57 Hektar

Skov, der findes i Sognets Sydvestparti. Ejeren af Lyngbygård har gennem Tiderne haft god Fortjeneste af Træsalg fra sin Skov (nu på 72 Tdr. Land). 1859 oplyses det, at en Del af den arbejdende Klasse »finde om Vinteren Fortjeneste ved Skovarbejde«³). Af *Tørvemoser* er der nu 9 Hektar tilbage af Sognets tidligere Moserigdom, der bevirkede, at man til op imod 1900 også af Tørv kunde sælge til Udensognsfolk. Mosen fandtes navnlig i det lave Land Vest for Amhøjgårds Mark og nordpå efter Yderup og Tingvad til. Her i Lavningen var i gamle Tider en *Sø*, hvad man erfarer af Markbogen fra 1683. Her nævnes Markarealet: *Wid den østre Ende paa Søen it Fald*. Gården *Søgård* (tidligere benævnt *Siggård*, Sig: lavt, fugtigt Land) har Navn efter den fordums *Sø*, og den ligger i den tidligere *Søregion*. *Sjøbro* var Navn på en gammel Bro over et Vandløb Vest for Jernbanen og mellem *Søgård* og *Damgård*. Her blev udrænet i 1938, så Bronavnet snart vil forsvinde. — 1683 nævnes endvidere i Markbogen: *Faldet Norden for Søen* samt *Mossfald*, *Moesfald* (Mosefald). Disse Markstykker lå nordvestlig for Amhøjgårds Jorder. *Fald* er en gammel Benævnelse på en Hovedinddeling af Agrene. Fra Amhøjgårds Område kendes fra Nutiden Navnet *Låkjær* (måske *Ladekær*), Betegnelse på en ½ Td. Land stor Mose, der i 1913 blev udrænet og opfyldt og siden har været dyrket. Nær herved lå *Amsig*, der i 1908 blev udrænet og opdyrket, efter at nogle gamle Diger var blevet kørt i den. *Amsig* var 1 Td. Ld. stor og lå i Slunden, den lave Slog (*Slugt*), Vest for Amhøjgård. Endnu har Amhøjgård lidt Mose, *x Ammues*. 1683 nævnes på Lyngbygårds Mark: *Tørfve Grafts fald* (*Tørvegravsfald*), *Moese Fald* og *Geimis Fald*. Sidstnævnte Navns første Del kunde været et sammentrukket *Geddemose-Fald*. Lyngby ligger i det Område, hvor *Gedde* hedder *Gjæj*, se Kort over danske Folkemål, Nr. 53.

Fra Nutiden haves endvidere Navnene *Løngbe Mues* og *Yderup Mues*. I sidstnævnte Mose blev der tidligere gravet mange *Tørv*. Om Mosearbejdet her i 1870—80erne findes en Skildring af *Anton Jørgensen* i *Østjydske Hjemstavn* 1936, 73^a).

*

I Lyngby Sogn fandtes indtil 1811 kun Lyngby By og Lyngbygård, men nævnte Års 1. Februar blev *Yderup* i *Brabrand Sogn* henlagt til Lyngby Sogn. Denne lille Landsby (4 Gårde) i Nordspidsen af Lyngby Sogn hørte i Middelalderen antagelig til det nu nedlagte *True Sogn*, hvortil også det meste af *Todderup* hørte. Da *True Sogn*, endnu nævnt 1548, blev

lagt til Brabrand, fulgte Yderup med i denne Sogneomlægning, medens Todderup delvis kom til at høre til Tiilst Sogn. Ikke inden i 1811 kom det så vidt, at man lagde Yderup til Lyngby Sogn. Der var dog visse kirkelige Forhold, der ikke straks blev afviklede i 1811. Helt ind i vort Århundrede svarede Yderup Nannest (∴: Tiendeafløsning) til Brabrand Sogn. Det var meget hensigtsmæssigt at henlægge det fjerne Yderup til det lille Lyngby Sogn. Det var en altfor lang Skole- og Præstegangsvej til Brabrand (der fik Skole 1685), hvor Børnene var nødt til at søge deres Undervisning, da True først fik en Skole i 1814⁵). Ved Undersøgelser i Yderups ældre Historie må man, som det vil forstås, stadig søge i Arkivalier, der vedrører Brabrand Sogn⁶).

Der er endnu lidt at berette om Lyngby Sogns gamle Grænser. Århusbisp *Peder Vogensen*, der grundlagde Domkapitlet og påbegyndte Sct. Clemens Domkirke, død $1\frac{1}{4}$ 1204, testamenterede af sine Jordbesiddelser adskilligt til Århus Domkapitel. I hans Testamente oplyses det, at Nord i Årslev Sogn findes Landsbyen *Rætebøl*, hvis Markers sydlige Halvdel hørte til Årslev Sogn, og den nordlige Halvdel, der lå i Lyngby Sogn, hørte til *Ring Kloster* nede ved Sydsiden af Skanderborg Sø. Omkring ved År 1315 eksisterede Rætebøl ikke længere, og dens Mark var delt i to Halvdele, af hvilke den nordlige, i Lyngby Sogn, stadig tilhørte Ring Kloster, medens den sydlige Del af Rætebølmarken lå i Årslev Sogn og ejedes af Århus Domkapitel og Årslev Kirke. Da vi véd, at Domkapitlet ejede betydeligt Gods i Årslev⁷), og et Brev fra 1471⁸) oplyser os om, at Prior Niels Kanne, Ring Kloster, havde Lovhævd på *Blankager* (Blanck ager) i Lyngby Sogn, ligger det nær at antage, at Rætebøls Nedlæggelse skyldes en Tendens til Godscentralisation hos disse Besiddere. Et dette rigtigt, må Rætebøl være nedlagt engang efter 1200, da Domkapitlet ikke eksisterede før den Tid⁹).

Der er Grund til at tro, at det Fremspring, eller det ret skarpe Knæk mod Øst, som Lyngby Sogns Grænse har ind mod Årslev og True Mark, omslutter den Del af Rætebøls Jorder, der i Middelalderen hørte til Lyngby Sogn. På dette Areal blev i 1793 ved Sognets Udskiftning *Amhøjgård* bygget. Gårdens Markskel mod Nord går langs Yderup Jorder, der, som vi véd, indtil 1811 hørte til Brabrand Sogn. 1683 nævnes i Lyngby Markbog Marknavnet *Amhøys Fald*, der da tilhørte Bonden Jens Kirkegaard. I Årslev Markbog 1683 findes Marknavnene *Ambhøys Fald* og *Andhøys Agre*. Disse Navne har naturligvis topografisk Forbindelse med Amhøys Fald i Lyng-

by Sogn. Årslev og Lyngby Sogne har på en Strækning, hvor de grænser mod hinanden, i gammel Tid næppe haft anden Markering af Sogneskillet end et Par Alen ubenyttet Agerland. I nyere Tid er der så blevet rejst et mindre Dige, og på et Stykke udgør Vejen fra True til Lyngby Skel mellem de to nævnte Sogne. Amhøjgård har sin Beliggenhed umiddelbart op til den omtalte Vej, der hen forbi Gården fungerer som Sogneskel.

Amhøjgård [amhøwgo'røn, amgo'røn] har sit Navn efter Amhøjs Fald. Til Grund for Forleddet Am- ligger et Personnavn *Ammi*.

Lyngby-*Enklaven* var på 30 Tdr. Land, der tilhørte Lyngbygård indtil 1872, da Hofjægermester Johannes Friis skænkede den som Brudegave til sin Datter Clara, der 1873 blev gift med Ejeren af Tovsgård, J. P. Th. Quistgaard. De 30 Td. Land blev indlemmet i Tovsgaard, men der måtte betales Skat til Lyngby-Borum Kommune indtil 1924, da Enklaven blev ophævet og i alle Henseender lagt under Brabrand-Årslev¹⁰). Om Lyngbygårds Jordarealer i Åby Sogn se nærmere¹¹).

Trindt omkring fra Sognets Marker kendes en Del *Marknavne*, der indeholder karakteristiske Benævnelser på en Række Lokaliteter. Man lærer af disse Navne en hel Del om gamle Kulturforhold, Floraen, Jordsmonnets Tilstand o. s. v. Det ældste Lag af Marknavne er uden Tvivl lige så gammelt som Landsbyerne selv, og allerede under Vikingetiden (9.—10. Århundrede) havde vi et fuldt udviklet System af Marknavne, der i mange Tilfælde hidrører fra den første Opdyrkning. Der har altid været et Behov for Navne, så man kunde betegne de enkelte Lokaliteter under Arbejdet i Bymarken.

Et af de ældste kendte Marknavne fra Århusegnen er det tidligere nævnte *Blankager* med *Blankhøj*. Allerede 1455 nævnes *Blanck Ager*¹²) i et Tingsvidne, der oplyser, at Prioren i Ring Kloster, Niels Kanne, havde »gjort lovligt Lovhæfdt« på denne Ager. Og fra 1471 haves Kong Christiern I.s Stadfæstelse på Niels Kannes Lovhævd på *Blanck Ager* i Lyngby Sogn. 1472 omtales i et gammelt Papirstingsvidne *Blancke Ager* och Liungby Mark¹³). I Sognets Markbog fra 1683 nævnes på Lyngby Østermark: *Blanckfald*, *Tverblancksfald*. Og i Brabrand Markbog 1683 anføres under Yderup: *Blanck Wang*, *Blanck fald* og *Blanck Krog*.

Navnet bruges endnu som Betegnelse på Resterne af en Oldtidshøj, der findes i Skellet mellem Amhøjgårds Mark og Yderup Jorder. Denne Høj hedder den Dag i Dag *Blankhøj*. På hver Side af Højen, der findes på Områdets højeste Parti, har Blankagre, Blankfald m. v. haft deres Beliggenhed. Det er ret usædvanligt, at et Marknavn, kendt fra så gammel en Tid som 1455, stadig er i levende Brug, hvorfor vi her har et udmærket Eksempel på, at denne særlige Art af Folketradition har kunnet bevares gennem mange Århundreder.

Blank (et Låneord) har antagelig i Navnet »Blankhøj« Betydningen *hvid* (efter blomstrende Hvidtjørn) eller *blå* (efter en Bevoksning med Slæntjørn), idet det tør formodes, at Navnet er afledt af stedlige Naturforhold.

Lyngby Sogn og By havde i 1683 tre Marker: *Øster Marchen*, *Neder Marchen* (eller *Søndermarchen*) og *Kialdbechs Marchen* (Kildebæksmarken).

På Østermarken nævnes først i Markbogen 1683: *Fald synden Weyen*. Dernæst følger *Hundsbeck*, af Dyrenavnet Hund eller det gammeldanske Mandsnavn Hund. — Så kommer *Fald synden Høyen*, *Snefver Fald* (*Snæverfald*) og *Tverfald*. — *Øenskiær blocker*. Markbogsformen må være forskrevet, og man må gå ud fra Udtalen *Ous*, snarest af Okse med Overgangen fra k til w foran s. Navnet *Ous-kjær*, *Onskjær* er optegnet i Nutidsindberetningen over Sognets Stednavne i Stednavneudvalgets Arkiv. *Blok* er Betegnelsen på en kort Ager. — Endvidere nævnes 1683 på Østermarken: *Fald norden Weyen* samt *Amhøysfald*, *Blanckfald* og *Tverblancksfald*.

Så kommer vi til *Nedermarchen* eller *Syndermarchen*, hvor man straks træffer på *Fal som venner paa Diegt*¹⁴) (Fald, som vender på Diaget), hvorefter kommer *Løche fald*. Løkke betyder »Indhegning«. *Grydhusfald*, identisk med Navnet *Gryd Høys Fald* på Lyngbygårds Mark, som det har topografisk Forbindelse med. *Grydhøjsfald* er uden Tvivl den rigtige Form. Forleddet er et Vidnesbyrd om, at her var Grus og Sten, idet *Gryd* er en gammel Betegnelse netop på disse Forekomster. — Navnet *Hafvindsfald*, *Hafvindsfald* synes det ikke muligt at finde en tilfredsstillende Tolkning til, medens *Hiorbacket* er Stedet, hvor Hyrden med sin Hjord har holdt til. — I *Wester Fald ved osløf* (*oslef*) *March* har Skriveren i sin Ortografi af *Årslev* stærkt nærmet sig den stedlige Udtale af dette Sognavn. — Herefter kommer *Tuer fallet* (Tværfaldet), der ligger Nord for *Kaldkier* eller *Koldkier faldet*. Forleddet i dette Navn er *kold*, jfr. Navnet *Kollekoll*¹⁵). — *Lille Fald ved Sten Knoleen* (Stenknolden). Fra Nutiden kendes Navnet *Knoldkjær*.

Kialdbechs Marchen (Kildebæksmarken) findes mellem Lyngby og Yderup i en Dalstrækning. I Fortsættelse heraf følger mod Vest *Kioldbachs Fald* på Lyngbygårds Mark. I vore Dage kendes endnu fra nævnte Område Navnene *Kjeldbæksbakken*, *Kjalbæk* (*Kjelbæk*), alt nordlig for Lyngby Skole. Gårdnavnet *Kildebækgård* i Lyngby er afledt af det gamle Marknavn (jfr. Ejendomsnavnet *Bækkelund*). *Kildebækgård* hed førhen *Kirkegård*. Her spændte Præsten fra, når han prædikede i Lyngby. — Umiddelbart Vest herfor, men Syd for Kirken, findes det nu brugte Navn *Kirketoften* (Kjerkitouten), der nok topografisk svarer til *Nogle aggere vender paa Kierhegaarden*, således som de nævnes 1683. — *Schioldbierre fald* (Skjoldbjergfald) har i sit Forled Navneordet *Skjold*, der brugtes om højtliggende Lokalteter. — *Krog Stens fald*, *Krag Stens fald*. *Krog* er nok det rigtige. Dette Ord var særlig almindeligt i Navne på afsides liggende Arealer. — *Koutoufs fald*. Vel sagtens *Kotofts fald*. — *Tingvads Bache*. Navnet *Tingvad* kendes endnu som Betegnelse på en

Stenkiste over Yderup Bæk Nordvest i Sognet. Her var tidligere et Vadested, som Folk har måttet igennem, når de skulde til Hasle Herredsting. Ved Tingvad er i Lyngby Sogn et Hus og hinsides Bækken i Borum Sogn er 4 små Ejendomme. Bebyggelsen hedder Tingvad. — *Tue Høfs fald* (Tuehøjsfald). Forleddet er Navneordet Tue. — *Røe Kiers fald* (Rødekærtsfald) har Navn efter Bevoksnin- gens Farve. Navnet kendes endnu [rø'kja'ø]. — *Lille Hede Fald*. — *Vdfald ved Ydere March* (Udfald ved Yderup Mark). Ydere er Skri- verens Opfattelse af Navnet Yderup. Han har sikkert gengivet Ud- talen temmelig godt.

På *Lyngbygårds* Jorder fandtes 1683 — foruden de allerede nævnte — følgende Navne: *Dam Fald*. *Schouffald* (Skovfald). *Heste Holm Fald*. *Løcken* (Løkken), betyder Indhegning. Disse Navne giver gode Oplysninger om Overfladeforhold, Bevoksning, Husdyr- hold m. v. — *Quinde Høfs Fald* (Kvindehøjsfald), vel efter en Old- tidshøj. — *Kiercke Fald* vesten for Kirken. — *Bryn Fald*, i Nær- heden af Skoven, jfr. Skovbryn. — *Pipoel Fald*. Pipoel er nok Skri- verens Opfattelse af *Pebbel*, en lille Bæk, jfr. Debel, Bæk, lille Vand- løb. Pippelfald har formodentlig ligget på Gårdens Sydmark og ind efter Æen til. Et Vadested over Lyngbygårds Å benævnes stadig Debel (æ Devvel). Denne gamle Overgang findes tæt Syd for Silke- borg Landevej. — *Kaars Knal* (Korsknoled). Her har måske stået et Kors på åben Mark, eller også har her været en Korsvej på Marken. — *Hyllings Fald*. Måske af et Hylding i Betydningen »Hyldbebevoks- ning«. Samlingsnavne på -ing, afledt af Trænavne, er ikke sjældne. Hvis Navnet er ældgammelt, kunde det måske sammenstilles med det sjællandske Hyllinge (1275: Hwiluingæ), en Afledning af *hwilf* »Hvælv«¹⁶⁾. Fra Nutidsoptegnelser kendes Navnet *Hylddal*, så det er vel Trænavnet, der indgår i Hyllingsfald. — *Livberig* (Livbjærg) kunde, hvis Navnet har været udtalt Lyw-, indeholde liugh i Aflyds- forhold til løgh i Lørdag. Liugh indgår bl. a. i Nørlev, Sønderlev samt i Liver Å. Passer dog ikke særlig godt i Forbindelse med -bjærg, og Navnet, der ikke er kendt i Nutiden, er i det hele højst usikkert. — *Torn Fald* (Tjørnefald). Fra Nutiden haves Navnet *Tornagre*. — *Krage Fald*. Fuglenavnet Krage. — *Treidall*, kan lige- frem være »tre Dale«. — *Hed Dams Fald* (Hededamsfald). — *Mølle Fald*. Vel i Nærheden af Labing Mølle, der 1683 hørte til Lyngby- gård. — *Heinids Haues Fald* (Hegnetshavefald). Have brugtes i ældre Tid især om Indhegninger på gammelt Skovland, så vi har vel her Navnet på et indhegnet Areal nær Lyngbygårds Skov. — *Wi Fald*, må indeholde Vie = Vidje, Pil. — *Telis Torn* et et Navn, der i Markbogen efterfølges af *Teil onnen* (Teglovnen). »Telis Torn« er sammentrukket af Teglovnstorn eller måske Teglhustorn. Endnu kendes Navnet *Teglvejen* på en Vej Syd for Kommunevejen og inde på Lyngbygårds Mark.

Endelig er at anføre nogle Navne fra *Nutiden*.

Hovvejen. Vejen, de Tiilst Hovbønder benyttede, når de drog til Hovarbejde på Lyngbygård. Vejen førte fra Kjeldbæksmarken over Banen, videre forbi Yderup og Todderup. Ved Dobbeltsporets

Anlæg 1936 blev den gamle Vej ganske nedlagt. — *Lønbakket*. Vel af Trænavnet Løn, »Ahorn«. — *Dyndbakket* ned efter Tingvad til og Øst for Sognevejen. — *Hibtonsigen*. Af Hybentorn og Sig, lavt, fugtigt Jordsmon. — *Bjenkjaldssigen* (Benkildesigen). — *Aarslevgrøften*, Sogneskelgrøft Vest for Aarslev-Lyngbyvejen. Grøften blev udrænet i 1948 og er nu borte. — Ikke langt herfra, på Marken mellem Lyngbygård og Årslev Kro, men på Lyngby Sogns Jord, findes den noget lavtliggende Ejendom *Rommelihvol* (16 Tdr. Ld. stor). Må være et Bydeformnavn: Rummel-i-Hul! Jfr. f. Eks. jydsk Put-i-Hul, Navn på en Leg. Navnet betyder nok det samme som jydsk Rumlehul: »Blindbæk, Tunnel under Tørvejorden«, hvorfra man har kunnet høre Vandets Rummel og Brus. — *Den na' Dam* (Den nordre Dam), Nordøst for Lyngby. — *Tvedhøj*. — *Glamhøj*. Har givet Navn til *Glamhøjgård* i Lyngby. Navnet kan hentyde til, at der fra Højen er stor Udsigt (jfr. Glamhul, Glamvindue, Vindue i Taget). Eller også har man engang i Højen hørt en stærk, larmende Lyd, der ifølge Folketroen stammede fra, at Bjærgmanden slog sin Kiste i Lås. Glam kan nemlig betyde Støj, Larmen. — *Bavnehøj* har givet Navn til *Bavnehøjgård* i Yderup. *Bavnehøj* er Betegnelse på Høje, hvor der i gammel Tid brændtes Bål. Ordet *Bavn* er indvandret i Middelalderen fra Frisland. *Bavn* (oldfrisisk *Bāken*) betyder Tegn. Det er nu indgået i en Mængde Højnavne. — Endvidere Gårdnavnene *Damgård*, *Jensgård* og *Petersminde*.

Marknavnene fra *Yderup* er meddelte og tolkede i Østjydsk Hjemstavn 1939, 100—102, hvorfor der ikke skal gives nærmere Oplysninger om dem her. Dog bør det anføres, at i Stednavneudvalgets Liste over Nutidsmarknavne (30 ialt) i Lyngby Sogn er følgende fra *Yderup*:

Knoldkjær (1683: Knoll Agre). *Tornagre* (1683: Høiffornsald). *Eskeagre* (1683: Eskier Agre). *Touten* (1683: Tofften). *Bøsager* (1683: Bus Agre). *Klensbjerg* (1683: *Klinchbjerg*), måske af et Personnavn (jfr. Klensby i Angel), eller Navnet kan være givet, fordi man har set en Klinkbrand derfra eller derved. Når noget klinkbrændte, stod det i lys Lue (»hans Gård stod i en Klinkbrand«). En Mulighed er der vel også for, at Ordet Klink, der i Vestjylland især undertiden er Navn på Flyvesandsbanker, kan findes i det gamle *Klinchbjerg* i *Yderup*, i Nutiden opfattet som *Klensbjerg*.

*

Lyngbygård, der ligger o. 11 km Vest for Århus, har sin Plads yderst i Sagnet og i ret Linje Vest for Lyngby. Betragtet fra Landsbyernes Plads ligger i Virkeligheden så at sige alle vore Herregårde afsides. Sagen er her den, at Herregårdene stammer fra *Tørptiden* (900—1100) da Landsbyer med Endelsen -rup, -strup blev grundlagte. Herregårdene blev opførte på *Særjord*, og derfor kom de ofte til at ligge ved Sognets

eller Byers yderste Grænseområder, d. v. s. i Middelalderen og senere endnu i Udmarkerne. Således også med *Lyngbygård*, der gennem Århundreder har været altdominerende i det lille Sogn.

I Middelalderens Slutning hørte 10 Gårde i Lyngby (antagelig hele Byen) til Nonneklosteret i Ring. De 5 af disse Gårde er sikkert blevet sammenlagt til en Hovedgård, til Lyngbygård. Den største af de 5 Gårde gav i Landgilde til Kronen $4\frac{1}{2}$ Td. Byg, $3\frac{3}{4}$ Td. Rug og $7\frac{1}{2}$ Td. Havre¹⁷). Det er uden Tvivl denne Gård, der er den direkte Forudsætning for den senere Herregård.

I Matriklerne 1664 og 1688 var der 5 Gårde i Sognet. Dette Tal har holdt sig konstant siden Middelalderen, da Lyngbygård optog i sig de andre 5. 1769 var der dog 6 Gårde i Lyngby¹⁸), idet den største af de 5 gamle Gårde da var blevet delt i 2 Gårde. 1540 nævnes i et Tingsvidne en Markskelssag mellem Lyngby og Liungbygård¹⁹), og fra dette År er det umuligt at følge den smukt beliggende Herregårds Historie, hvad man dog ikke skal her, idet en grundig Behandling af dette Emne vilde fylde en hel Bog²⁰). Kun skal nævnes, at Lyngbygård i 1664 bestod af 1 Gård og 4 Huse, og der hørte 40 Tdr. Hartkorn til den. 1682 havde Gården et dyrket Areal på ialt 224,9 Tdr. Land (39,81 Tdr. Htk.). I Sognets Markbog 1683 findes denne Oplysning:

»Lyngbye Hofved Gaard Er gandske brøst feldig I Gaardens Bøgninger, er beliggende paa løstig sted, Samme Gaard hafver 3de Marcher. 1 Norder Marchen, 2 Øster Marchen, 3 Synder Marchen.«

Gården havde da i to År været ejet af Hofjægermester Hans Mogensen Arenfeldt til Rugård, der 1686 solgte Lyngbygård til Johan Ahrent Althalt, og nu var Gården i *Althaltfamiliens* Eje helt til 1826.

Niels Sørensen Haugårds Kone i Årslev, hvis Mand ejede Haugård i nævnte By 1787—1838, fortalte engang til Maleren Jens Hansen-Aarslevs Moder, Karen Mogensen (1822—1904), der boede bag Årslev Skov, at den gamle Fru Althalt (Anne Elisabeth Lassen Althalt, 1730—1808) på Lyngbygård havde Maveskind, der var tykt og ruflet som Huden på en Elefant. Derfor måtte kun Niels Sørensen Haugaards Moder hjælpe hende, når hun lå i Barselseng. Fruen vilde ikke have, at andre skulde se hendes Mave, og Madam Haugaard, der hjalp ved Fødslen, kunde tie stille med, hvad hun vidste!

Et Folkeeventyr med internationalt Motiv: »Dyrenes Gaver« er blevet lokaliseret til Lyngbygård og Amhøjgård. Vi har

her kun behov at høre dets Indledning: »Der var engang en Mand på Lyngbygård, der hed Antalt; han havde en Søn — en Plejesøn var det — som hed Kristen. Da Kristen blev lidt stor, skulde han ind til Lyngby og tjene for at lære Bondevæsenet. Han kom til at være hos en Mand, der hed Søren Nielsen, og den Mand havde en Datter, der hed Maren²¹). Hun og Kirsten blev snart gode Venner, men det var Søren Nielsen ikke tilfreds med, så vilde han ikke have Kristen længere, og han måtte da rejse sin Vej.« . . .

Resultatet blev imidlertid, at de unge fik hinanden, og de kom til at bo på *Labing Mølle*, der gennem lange Tider har hørt til Lyngbygård²²). I det følgende kommer så et langt Eventyr, hvis Spind vi ikke her skal udrede. Det er jo en Tilfældighed, at det er blevet knyttet til Lyngby Sogn²³).

Lyngbygård ejedes 1826—74 af den bekendte Landmand, Hofjægermester *Johannes Friis*, der drev Gården meget frem. Der var Hoveri hertil indtil 1839, da det blev afløst. Der er overleveret en Historie fra Lyngbygårds Hovmark i Johs. Friis Tid:

»Der var en, de kaldte Mikkal Eldal, han boede på Tiilst Mark og var sådan en forfærdelig stærk Mand. Han var slem til at drille Ritmester Friis på Lyngbygård, som han gjorde Hove til, men det var nu heller ingen behagelig Mand at stå under. De havde jo sådan deres Mål, de skulde plove og harve og høste, og nu vilde han jo ikke plove ned i Jorden, det vilde Mikkal ikke. Så siger Herren en Dag, da Forvalteren havde klaget over ham: »Det er snavs, du plover, Mikkal, du skal bedre i Jorden.« — »A er ræd, mit Tøj²⁴) skal gå Fald på,« siger Mikkal. »Knækker du Tøjet, skal jeg nok give dig Træværk, du skal få det sat i Stand igen med.« I det samme sætter han Ploven i Jorden, så han knækker Plovåsen og mere. »Jeg skal altså skaffe dig en ny Plov,« siger Ritmesteren. »Ja, Herren vil vel ikke tage hans Ord på sig igen.« — »Nej, langt fra,« og sådan kom Mikkal ved at få sig en ny Plov²⁵). Se, denne Historie taler jo kun til Fordel for den gamle Godsejer. 1850 tog Ritmester Friis fat på Salg af Godset til Selveje. I 1854 blev Lyngbygårds Fæstegårde i *True* frikøbt, og ved den Tid var det meste bortsolgt, der var ved dette År 15¾ Td. Hartkorn Fæstegods tilbage.

1874 overtog Sønnen, Hofjægermester *Johannes Friis*, Lyngbygård, som han ejede til sin Død 1903. Også denne Friis var en meget dygtig og anset Mand. Om Landbruget på Lyngbygård i hans Tid findes der Oplysninger i *I. B. Krarups* Værk: »Landbrugets Udvikling i Danmark«, Supplement I (1896),

145. — Lyngbygård, der 1945 blev købt af Fru Marie Bøn-lykke, har et Tilliggende af 520 Tdr. Land, hvoraf Skov 72, Eng 40. Den er sat til 51 Tdr. Htk. og en Ejendomsskyld på 383,000 Kr. Lyngbygårds Udbygninger brændte ^{10/11} 1827 og ^{10/9} 1912²⁶).

*

Som tidligere nævnt var der i Lyngby Sogn i 1688: 5 Gårde. Deres dyrkede Areal udgjorde da 273,7 Tdr. Land (42,03 Tdr. Htk.). Medregnet noget andet skyldsat Jord, der kun udgjorde 0,42 Tdr. Htk. og Lyngbygårds 39,39 Tdr. Htk., var der i Sognet ialt 81,84 Tdr. Hartkorn og ialt i dyrket Areal 498,6 Tdr. Land (deraf Lyngbygård: 224,9 Tdr. Land)²⁷). Sognets Areal er nu 1226 Tdr. Land.

1793 blev Lyngby *udskiftet*. Der var da her 6 Gårde og 1 Husmand²⁸). Alle Gårdmændene var Fæstere til Lyngbygård. Mtr. Nr. 1 var før 1769 blevet delt i 2 lige store Gårde, der i 1821 var de to næstmindste Gårde i Sognet. De svarer nu til Mtr. 1 (Kildebækgård) og Mtr. 2 (Lyngbygård Østergård). Der blev ved Udskiftningen kun udflyttet 1 Gård, Mtr. Nr. 4, der 1767 ejedes af Fæstebonden Niels Sørensen, 1793 af Søren Nielsen. Denne Gård, der fik Navnet *Amhøjgård*, blev, som vi véd, opført østligst i Sognet på gammel Rætebøljord²⁹).

Senere er følgende Gårde blevet udflyttet: *Søgård* (Mtr. 3a) År 1856. *Lyngby Østergård* (Mtr. 2a) 1897. *Damgård* (Mtr. 5a) 1919.

Fra Damgård blev i 1860 udstykket Gård Mtr. 5b, der fik Navnet *Jensgård* efter den Jens Sørensen, som i 1840—60erne ejede Damgård. Fra Damgård blev i 1863 udparcelleret Ejendommen *Bækkelund* (6 Tdr. Ld.).

Tilbage i Lyngby By er af Gårde kun *Glamhøjgård* (Mtr. 6a) og *Kildebækgård*, forhen *Kirkegård* (Mtr. 1a), hvorfra tre Statshusmandslodder, henholdsvis i 1904, 1906 og 1909, er blevet udstykket, ligesom flere af Lyngbys Beboelseshuse er opført på Jord købt fra denne Byens gamle førende Gård.

Lyngbys Jorder var ved Udskiftningen inddelt i 3 Marker, der hvilte i 4 År og brugtes i 4 År. »Jorden er nogenlunde god Ler med sort Muld beblandet.« 1805 var den almindelige Dyrkningsmåde 5 Års Brug og 5 Års Hvile.

1769 svarede hver Gård i Husbondens Pløje- og Sædetid 2 Spanddage og 3 Gangdage med en Karl og en Dreng eller Pige. Når denne Tid ikke var, svarede 1 Spanddag og 1 Gangdag (alt ugentlig) med en Karl og en Pige eller en Dreng. Der svarede ingen Hoveripenge³⁰).

Som foran nævnt S. 113 blev *Yderup* i 1811 indlemmet i Lyngby Sogn. *Yderup* (1432 *Jigdrup*, 1664 *Yderup*) er i Torp-tiden blevet anlagt af en Mand, der iflg. *Kr. Hald* hed *Ygge*. *Hans Enstedgård* er senere blevet delt i to, og senere kom to Gårde til. Ca. 1315 var der 4 Gårde i *Yderup*, hvoraf de to var Selvejergårde, medens en tilhørende Århus Domkapitel, og den fjerde var Bispens eller Kongens Fæstegård. Tilsammen betalte de 13 Hestes Gæsteri, og da Byen var på 158 Tdr. Land, svarede hver Hests Gæsteri til 12,2 Tdr. Land. Der betaltes altså i 1315 godt 4 Hestes Gæsteri af 1 Gård i *Yderup*, og i 1648 3 Ørtug Korn, altså 0,75 Ørtug for hver Hests Gæsteri. Gårdene i *Yderup* betegnedes i Middelalderen, uanset deres forskellige Størrelse, som *Helgårde*³¹).

I Matriklen 1844 oplyses, at der i *Yderup* er 4 Gårde med tilsammen 21 Tdr., 4 Skp. $\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn. Efter at den jydsk Længdebane i 1862 blev åbnet og kom til at gå igennem Sognet, er der kommet til at ligge 2 *Yderupgårde* på hver Side af Jernbanelinjen. Den gamle By er herved blevet delt i to Områder.

Yderupgård (84 Tdr. Ld.) hed forhen *Helledi*, fordi Brønden på Gården i gammel Tid søgtes som *hellig Kilde*. Brønden står endnu uforandret i den gamle Slægtsgård. Endelsen *-di* betyder enten *dyb* (Tillægsord) eller *Dy* »*Dynd*«. Det gamle Gårdsnavn betyder da »*Helligdyb*« eller »*Helligdynd*«. Måske snarest det første.

Bavnehøjgård (40 Tdr. Ld.) Øst for Banelinjen har Navn efter en *Bavnehøj* på den i Markbogen 1683 anførte *Baunhøys* *Wangen*. *Bavnehøj* kendes endnu som Højnavn ved *Yderup*. På *Bavnehøjsvang*, der ligger meget højt, må have været en *Bavn*. — *Pedersminde* (40 Tdr. Ld.) ligger ude på Marken. Den blev flyttet hertil fra *Yderup* i 1881. Denne Gårds Mark grænser indtil *Blankhøj* og til *Lyngbys* gamle Sogneskel mod Nord. — Sognefoged *Jens Anton Mortensens Gård*, Mtr. 4a (56 Tdr. Ld.) har intet Navn.

Af de 4 *Yderupgårde* var forhen de tre (*Yderupgård*, *Bavnehøjgård*, *Petersminde*) Fæstegårde til *Marselisborg Gods*, medens *Jens Anton Mortensens Gård* hørte under *Lyngbygård*.

De 4 *Yderupgårde* har Matrikelnumrene 1a—4a, hvoraf man erfarer, at det er fire gamle *Stamgårde*, der ikke er udskiftede fra andre Gårde.

Om det gamle *Folkeliv* i *Yderup* har Sparekassedirektør *Anton Jørgensen* (1867—1935), der ejede *Yderupgård* 1891—1935, i Østjydsk Hjemstavn 1936, 67—93 og 1937, 116—124,

skrevet en alsidig og nyttig Redegørelse, hvis Indhold naturligvis i det store og hele kan gælde for det ganske Lyngby Sogn.

Yderups Tilknytning til Lyngby Sogn udvidede dets Areal så meget, at der i 1855 oplyses, at dets Areal da var 1001 Tdr. Land ($106\frac{3}{4}$ Tdr. Hartkorn)³²). Sognets Størrelse opgives nu til 683 Hektar.

1896 så vel som i 1951 er der — foruden Herregården — 11 Selvejergårde i Lyngby Sogn. 1896 var der tillige 11 Huse (med tilsammen 2 Tdr. Htk.) og 9 jordløse Huse. Også i 1901 var der ialt i Sognet 32 Gårde og Huse. 1951 er der her: 1 Herregård, 11 Gårde, 9 Husmandsejendomme og 18 Huse, ialt 39 Beboelser. I selve Lyngby er der 9 Huse og 2 Gårde samt Kirken. De øvrige små og store Hjem findes spredt over store Dele af Sognets Nord- og Østparti. Herregården optager jo Hovedparten af Vestområdet. Sognets samlede Hartkorn er nu 127 Tdr.

*

I Oldtid og ældre Middelalder har Beboerne i den lille Bebyggelse Lyngby uden Tvivl haft deres *Helligsted* på den lille Bakkehøjning i Byen, hvor senere, i den romanske Stilperiode (ca. 1100—1250), en kristen Kirke blev opført. Den har siden hin ret fjerne Tid haft sin Plads her ved en Vejkrumning, og indtil 1793 har alle Sognets Gårde og Huse (med Undtagelse af Herregården) haft deres Beliggenhed omkring den lille Granitkirke, der gennem Århundrederne har givet Bybilledet sit særlige Præg.

Lyngby Kirke (ca. 10 km VNV for Århus) er udvendig bygget af hugne Granitkvadre på Skråkantsokkel. Den består af Langhus og Kor samt et yngre *Våbenhus* mod Syd, opført af store, røde Mursten, der nu er overpudsede og hvidkalkede. Våbenhusdøren er fladbuget, og den sidder i enspidsbuget Blindning. Udenfor, ved Dørens venstre Side, er anbragt en ornamenteret *Kragsten* fra Kirkens gamle Korbue (S. 126) samt en interessant *middelalderlig Ligsten*, 3 Alen 6 Tommer lang og 1 Alen 4 Tommer bred ved Hovedenden. På Stenen er hugget et Kors samt romansk Løvværk indrammet med en Indskrift i Majuskler.

På Stenen kan læses:

HIC IACET GERTRVTE VXOR GVNNONIS FI [LI—?]
ALBETI SIM SIBI

(Her hviler Gertrud, Gunde Albertsøns Hustru [Resten usikker])³³).

Af Kirkens oprindelige Indgangsdøre er den *nordlige*, Kvindedøren, tilmuret. Den er en aflang, firkantet Døråbning, der omgives af almindelige, glathugne Granitkvadre på Siderne og foroven sluttet af en firkantet Dæksten.

Den *sydlige*, der endnu bruges, er tilsvarende, men her ses på den østlige Side to Relieffer.

Det nederste forestiller en *Løve* i Færd med at sluge en Mand. Der er ikke mere tilbage af ham end Benene, der som en tvedelt Tunge stikker ud af Løvens Flab. Billedet er lavtsiddende, og Kvaderstenen, hvorpå det er udhugget, er delvis tildækket af en muret Bænk. Det gamle Billedhuggerarbejde er udgået fra samme Værksted som tilsvarende Løver på Mørke og Hasle Kirker. Navnlig Løven på Mørkes Syddør er en nær Slægtning af Lyngbykvadren. — En sammenslynget, arkaiserende *Akantusranke* findes udhugget på Stenen ovenover Lyngbyløven. Ranken har Stilpræg fælles med en lignende på Hasle Kirke³⁴).

Kirkens *Sokkel* er ført hen under begge Indgangsdøre. Ingen af de oprindelige *Vinduer* benyttes endnu. På hver Side af Langhuset har der været to, og hver Side af Koret eet, ligesom der har været et i Korgavlen. Nordsidens to Vinduer, der var små og rundbuede, samt Korsidernes Nord- og Østvinduer er tilmurede. Konturerne af disse ialt fire Vinduer er lette at få Øje på. Kirken får nu kun Lys fra Syd. Her har Langhuset to og Koret et spidsbuet Støbejernsvindue. De er alle tre højt-siddende og indsat med Mursten.

Korets østlige Gavl har beholdt sine Granitkvadre lige op til øverste Spids, men tæt her nedenfor er et lille firkantet Loftsvindue.

Den øverste Spids af Langhusets vestlige Gavl er ombygget med røde Mursten og pudset med Cement. Vestgavlen blev gennemrestaureret i 1935.

Vestgavlen bærer et lille, firkantet og åbent *Træspir* eller en *Tagrytter*, hvis nederste Parti består af murede, hvidkalkede Tavler. På den lille *Kirkeklokke* står: Omstøbt 1878 af Stallknecht. Koret og Spiret er *tækket* med Bly, Langhuset og Våbenhuset med Tegl. Langhusets indvendige *Længde* er 20 Alen 5 Tommer. *Bredde*: 10 Alen 10 Tommer i Øst og 10 Alen 6 Tommer i Vest. Korets Længde er 8 Alen 21 Tommer, og Bredde 8 Alen 2 Tommer. Langhuset har fladt *Bjælkeloft*, der er forskallet og gipset. I Koret er senere indbygget en *Hvælving* med rundbuede Gjerd- og Skjoldbuer, iøvrigt i Spidsbuestil og med 4 firkantede Ribber.

Den gamle, oprindelige *Korbue* er helt nedbrudt. Den nu-

værende Bue er udvidet i nyere Tid, opført af røde Teglsten og rundbuet af Form. Buens Gesimsprofil synes at vise, at den er fra Renæssancetiden (ca. 1600). Da *J. Magnus Petersen* i August 1888 undersøgte Lyngby Kirke, fandt man i Lyngbygårds Have en Sten, som måtte være den søndre Bæresten (Kragsten) til Kirkens Korbue. Den har smukt indhugne romanske Ornamenten og er samtidig og samstemmende i Arbejds måden med de i Kirken beroende Sten. Kragstenen med den særlig fint huggede Ranke er nu, som foran nævnt, anbragt udenfor Kirkens Våbenhus ved Indgangs dørens Vestside³⁵).

Prædikestolen, der er meget lille, er firsidet og af Eg. Den er i Renæssancestil og har på Hjørnerne korintiske Søjler, bag hvilke lodrette Striber med Båndsl yng. I de øvre og nedre Smalfelter er bibelske Indskrifter.

Rammen om *Alterbilledet* er til Dels taget fra en ældre Renæssancetavle. Den øverste Del, en Frontspids, er af nyere Arbejde. Rammen er af Eg og den omslutter et stort Maleri: Christus indbydende Menigheden, malet af P. A. Lüders (Lydersen)³⁶). Det flankeres af et Par korintiske Søjler. Under Billedet er bevaret et oprindeligt Midtfelt med Indskrifter. På Frisen foroven er malet: »Fred med Eder« (jfr. Maleriet) og under Billedet et Skriftsted af Johs. 20—31, alt i nyere gotiske Bogstaver. Iøvrigt er Tavlen egetræså dret med lysere Søjler. *Altertavlen* er fra Tiden c. 1600 og er på Alder med *Alterbordet*, der også er af Eg. Det har på Forsiden tre, på hver af Endesiderne to Bueslag med riflede, flade Piller, profilerede Søjlehoveder og Baser, Båndsl yng i Buen og Blomster i Buehjørnerne. Ved Hovedbjælken (Arkitraven) er et Tandsnit og ved Gesimsen en Æggestav. — På Alterbordet står et Krucifiks, to Lysestage og en syvarmet Lysestage (af Messing).

Den store romanske *Granitfont* er bægerformet og væsentlig glathugget. På dens Fodstykke er Hjørneblade. Messingdøbefadet har på Bunden en Fremstilling af Syndefaldet.

Kirkestolene, hvori der er ca. 85 Siddepladser, er lukkede og malede i grå Farver. De er nyere Arbejder og frembyder ikke noget mærkeligt. *Degnestolen* har sin Plads i Korets Sydside. Ved Nordvestvæggen står *Præstens Stol*, der er af nyere Oprindelse.

Kirken fik *Kakkelovn* i 1890erne. — *Gulvet* i Langhuset er af Mursten og forsynet med en Kokusløber. Korgulvet, der ligger i samme Højde, består af større og mindre Fliser. — I Langhusets Vestende er et Pulpitur, der strækker sig tværs over Skibet. Heroppe er flere Siddepladser. *Orglet*, der også er

anbragt her, fik Kirken o. 1912. Kirken blev malet og restaureret sidste Gang i 1941.

Ved Undersøgelsen af Lyngby Kirke i August 1888 fandt J. Magnus Petersen på Kirkeskibets Nordvæg to *Kalkmalerier* (nu tildækkede) fra Tiden 1200—1250. De har været malede på meget glat Pudsgrund. Væggen har haft to Billedfriser over hinanden, men der var kun bevaret et lille Fragment af den nedre Frise og et lidt større af den øvre, omgivet på alle Sider af nyere Pudsgninger, der havde ødelagt det øvrige. Billedet i den øvre Frise forestiller Lazarus Opvækkelse. Christus strækker en Hånd ud imod Lazarus, som, indviklet i Lignsvøb, har rejst sig af sin Kiste. Christi Ord har stået på et Skriftbånd, som han holder i sin venstre Hånd. Ved Kisten Martha og Maria, begge med Glorier, den ene med Skriftbånd, og bag dem en Skare af Jøder med spidse Huer og i Klædninger med mønstrede Bordurer (Borter). Billedet herunder viser Jøder med spidse Huer, den forreste vistnok holdende en Skål op for sin Mund. Dette Fragment kan ikke tolkes. Det fremdragne var slet bevaret og blev, som ovenfor nævnt, atter overkalket. Billederne har blå Baggrund, Dragterne er gulbrune, rødbrune, grønne og hvide. En rødbrun Stribe skilte de to Billeder fra hinanden.

Endelig kan nævnes, at på Korets nordlige Væg inde i Kirken hænger et *Epitaphium* af Marmor og Sandsten. Det er holdt i en enkel Stil og er ikke uskønt udført. Det er uden Figurer, og dets Indskrift har denne Ordlyd:

»Det herunder murede Begravelses Sted er i Aaret 1697 indrettet af salig Hr Iohan Ahrent Althalt til Lyngbye Gaard som var født i Aarhus d 12 Iuly 1635 og døde i sit Alders 93^d Aar. Han tilige med hans 2^{den} Kone Maren Svendsd Albertsen deres Søn salig Hr Christen Althalt og hans Hustru Maren Müller deres Søn salig Hr Iohan Ahrent Althalt hans kongl: Maysts Krigsraad som var født d 14 August 1728 og døde d 23 Iuly 1766 med hans Hustrue Ane Elisabeth Lassen født paa Aalborg Ladegaard d 27 April 1730 og døde d 24 Octbr 1808 ere alle tillige med deres Børn saamange som ere døde paa Lyngbye Gaard nedsatte i dette Begravelse der nu er tilmuret Den sidst der i nedsatte sal: Frue A: E: Althalt var Enke i 41 Aar og i den Tid bestyrede og forbedrede betydelig baade Gaard og Gods ligesom hun og for hendes Dyd Guds frygt og Eye-godhed var særdeles elsket af sine samtidige Graven er den trætte Vandrers Hvilested Evigheden den retskafnes Haab og Trøst.

Dette Epitaphium er til kierlig og taknemlig Erindring i Aaret 1813 foranstaltet opsat af ovenmældtes eneste efterladte Søn Thøger Lassen Althalt kongl: Mayest Overkrigscommissair og Eyer af Lyngbye Gaard og Gods.«

På en Stenplade i Korgulvet står:

A^o 1697

Er Dette begravelse Sted, gulf og Lugte stolle³⁷⁾ bekaasted Her I Lyngbye Kiercke af Edle Sr Iohan Arentsen³⁸⁾ til Lyngbygaard og Patron for Lyngby og Borum Kiercker som Her Under hviler med sin Elskelig Hustru Edle og Hæderbaarne Maren Svendsdatter med deris Søn Sr Christen Arentsen.

Kirken, der førhen tilhørte Lyngbygård, ejes nu af Sognets Beboere.

*

På den ret lille *Kirkegård* (ca. $\frac{3}{4}$ Td. Ld.) findes Vest for Kirken en vistnok moderne Gravhøj, på hvis højeste Parti er rejst en Obelisk, anbragt på 4 Kampesten. Øverst afsluttes den af et Kors. Obelisken, der er forsynet med en lille løs Mindeplade, er rejst over Thøger Lassen Althalt (1764—1826) til Lyngbygård 1808—26. Foran dette Gravmæle og nedad Højens Østskråning findes Gravstene over forskellige Medlemmer af Slægten Friis, der ejede Lyngbygård 1826—1903. De er nedsatte i murede Grave med Hvælvinger over.

Ved Kirkens Sydмур ses Godsejer N. A. Høgdals Grav. Han fødtes 1868, ejede Lyngbygård 1911—17 og døde 1933 på Engholm Vest for Vejle.

I det gamle Kampestensdige, der omgærder Kirkegården, er i Vestsiden en bred Låge, indrammet af to svære Murstenssøjler fra nyere Tid. Udenfor er nu dyrket Mark, men til o. 1910 var her en *Kirkesti*, der førte i lige Linje over Markerne til Borum, hvor den ophørte nær Borum Tingvad ved »Drasgobakket«. Stien var oprindeligt mest tænkt som *Skolesti*, idet Børnene fra Lyngby skulde gå til Skole i Borum, indtil Lyngby i 1814 fik sin egen Skole (på kun 3 Fag), opført over for Kirken³⁹⁾. 1910 fik Lyngby sin nuværende Skole, medens den gamle Skole nu er Købmandsforretning. Efter at Skolebørnene ikke havde behov at tage til Borum, blev Skolestien mest brugt af Præstebørnene, men dog også af mange andre. Som *Præstebørnernes Sti* var den i Funktion til o. 1910, men ikke inden o. 1930 lykkedes det Godsejer P. Nymann at få den officielt nedlagt. Stien forkortede Vejlængden fra Lyngby til Borum med

ca. 1 km. Æ nejjer Log (Den nedre Låge) i Kirkegårds-muren er det sidste Minde om den gamle Sti.

Glemmes må det ikke, at antagelig den *ungste Båreprøve*, der har fundet Sted i Danmark, blev afholdt i Lyngby Kirke i 1827. Selv om Oplysningen skred frem, levede Tankesæt og Vaner fra Middelalderen roligt videre i Landsognene til helt ned imod vor Tid. Lyngby-Båreprøven er et af Beviserne herpå⁴⁰).

HENVISNINGER

1) Oldtidshøjen *Topphøj* på Amhøjgårds Mark blev sløjftet i 1928. Ved og under denne Høj, der lå Nordøst for Gården, dansede Nisserne, og Højen stod på gloende Pæle. Dette fortalte de gamle i 1880—90'erne. 2) Therkel Mathiassen: Oldtidsminderne paa Aarhuseggen (Jyllandsposten ^{13/7} 1948). 3) Traps Danmark, 1. Udgave (1859), II, speciel Del, S. 597. 4) Om Mosestridigheder i Lyngby Sogn 1735, se min Bog: Moser og Tørv (1948), 22. Lyngby Sogns Moser er ikke nævnt i Fridlev Thøgersens Værk: Danmarks Moser (1942). 5) Se Brabrand og Aarslev Sognes Historie II (1938), 43, 47. Østjydsk Hjemstavn 1939, 100—102. Aarhus Stifts Aarbøger 1949, 41. 6) Ved Brabrand Kirke findes en Gravsten over et Gårdmandspar fra Yderup, døde 1753 (se Brabrand og Aarslev Sognes Historie II, 32). 7) Brabrand og Aarslev Sognes Historie III (1939), 113—114. 8) De ældste danske Archivregistraturer I (1854), 274. 9) Brabrand og Aarslev Sognes Historie III (1939), 108—10, 115. VI (1950), 21—31. 10) Se nærmere: Brabrand og Aarslev Sognes Historie V, 104—06. 11) Aaby Sogns Historie I, 1941, 23. 12) I Afskrift 1660: Blanckagger. 13) De ældste danske Archivregistraturer I (1854), 274. 14) Skriveren viser ofte i Markbogen en dårlig Ortografi, præget af den stedlige Dialekt, hvis Udtaleformer han hist og her følger i sin Bogstavering. 15) Kristian Hald: Vore Stednavne (1950), 141—42. 16) Jfr. Kr. Hald: De danske Stednavne paa -um (1942), 76. 17) Ifølge Meddelelse fra Poul Rasmussen på Grundlag af Lensjordebogen for Skanderborg Amt fra 1573 (Rigsarkivet). 18) Ifølge Generalhoverireglementet 1769 (R A). 19) De ældste danske Archivregistraturer I, 274. 20) Det er så heldigt, at der findes en værdifuld Redegørelse for Lyngbygårds Historie af *Ejler Haugsted* i: Danske Slotte og Herregaarde, Ny Samling, III (1946), 175—180. 21) Disse Navne svarer forbausende godt til: Johan Ahrent Althalt (til Lyngbygård 1686—1728) og hans Søn Christen Althalt (til Lyngbygård 1728—34), gift med Maren Møller. I deres Tid kan på Gård, Mtr. 3 (senere Nr. 4), have været en Fæstebonde ved Navn Søren Nielsen, hvis Søn Niels Sørensen i 1769 besad Gård Nr. 3, og hvis Søn igen, Søren Nielsen, i 1793 og til sin Død ^{19/5} 1814 ejede Amhøjgård (Matr. Nr. 4, oprindelig Mtr. Nr. 3 i Lyngby). 22) Om Labing Mølle se Chr. Heilskovs Redegørelse i Aarhus Stifts Årbøger 1941, 15—16. 23) Eventyret er meddelt af Ane Nielsen, Lisbjerg Terp, og udgivet af Evald Tang Kristensen i »Skattegraveren« I (1884), 98—106. 24) Plovtoj = Ploven. 25) Evald Tang Kristensen: Jysk Almueliv II (1892), Nr. 386. Meddelt af Peder Hulmand, Tåstrup (Harlev Sogn). 26) De ovenstående Bemærkninger om Lyngbygård er blot at betragte som et lille Supplement til Haugsteds Fremstilling i »Danske Slotte og Herregaarde« (1946). 27) Henrik Pedersen: De danske Landbrug (1928), 196. 28) Lyngby Sogns Indbyggertal var

i 1769: 106 Personer. 1787: 112. 1801: 83. ²⁹⁾ Om denne Gårds Historie se August F. Schmidt og Erik Abildgaard: Amhøjgaard (1945). 14 Sider. Se endvidere: »Aarhus Amt«, topografisk historisk Haandbog (1949), 135—45. ³⁰⁾ Arbejdsjournalen og Konzeptbeskrivelsesprotokollen 1805 (Matrikelsarkivet, København). Jfr. Generalhoverireglementet 1769. ³¹⁾ Poul Rasmussen i Jyske Samlinger, 5. Rk., VI (1944), 211, 219, 222. ³²⁾ Folketallet var i 1834: 164. 1845: 209. 1855: 210. 1880: 232. 1901: 208. 1911: 243. 1921: 226. 1930: 225. 1950: 199. ³³⁾ Læst af Chr. Heilskov (Samlinger til jydsk Historie og Topografi, 3. Rk., VI. 1908—10, 402). ³⁴⁾ M. Mackeprang: Jydske Granitportaler (1948), 223, 224, 234 (med Billede), 235, 275, 333. ³⁵⁾ M. Mackeprang: Jydske Granitportaler (1948), 296 (med Billede), 298, 299. ³⁶⁾ Poul Andreas Lüders (Lydersen), 1828—91, var Malermester i Århus, boede i Ryesgade og udførte i Årene 1852—79 en Række Altertavler, ofte Kopier, til jydske Kirker. ³⁷⁾ Lukte (lukkede) Stole (Kirkestole). ³⁸⁾ J. A. er identisk med den i Epitaphieindskriften nævnte Johan Ahrent Althalt (til Lyngbygård 1686—1728). Hans Sønnesøns Søn Thøger Lassen Althalt døde $13\frac{1}{4}$ 1826, 62 År gammel. ³⁹⁾ Jfr. J. Bering: Skole-Calendar (1844), 17. ⁴⁰⁾ Se Aarhus Stifts Aarbøger 1950, 120—21. — Et Sagn om en gammel Præst og en gammel Bonde, der begge gik igen (se Evald Tang Kristensen: Danske Sagn V (1897), Nr. 2066 og Registeret til samme Værk, VII, (1901), S. 577), og som af E. Tang Kristensen henlægges til Lyngby Sogn, Hasle Herred, hører retteligt hjemme i Lyngby, *Sporup* Sogn, Gern Herred.

Søren Kaarre.

Fra Timiansegnen i Jylland.

Af Anth. Fuglsang.

Som Rekrut saa jeg *Søren Kaarres* høje, benede og ludende Skikkelse — en iklædt Soldat med Militærkasket over lange, graa og tjavsede Lokker, der hang ned over Nakken og gik i et med et hvidgult Langskæg, der flød, som det vilde under Hage og om Hals. Iført mørkeblaa Uniformsfrakke og lyseblaa Bukser, der stumpedede i Floss midtvejs om Smalbenet, og med nøgne Fødder, aabenbarede Personen sig omkring et yderste Barakhjørne i Militærlejren ude paa Heden ved Landsbyen Funder, vest for Silkeborg. Hvert Efteraar afholdtes der Fægtningsskydning, som det kaldtes, for Aarets Rekrutter af forskellige Vaabenarter fra de fleste af Landets Garnisoner.

Lige hjemkommet til Lejren fra Øvelse i den vilse Hedes knælange Lyng var vi nogle Kammerster, der samtidig fik Øje paa den kommende Skikkelse, der umiddelbart paakaldte Smil over unge Ansigter. Bag om Lejren, i passende Afstand, løb Funder Aa. Langs Aabredde var i en Udstrækning af vel et halvt Hundrede Alen sat et solidt Stakitværk ned af middel-svære Fyrrestolper. Det var Lejrens Mandskabs Fællesretirade.

Nogen Præsentation mellem den kommende *Søren Kaarre* og os, der hang over Rundstolpen, fandt ikke Sted ud over, at han ganske umilitærisk sendte Haand til Hue og begyndte at sludre ud til os, da han var kommet indenfor nærmere Ørevide, fortalte, at han havde hørt med til Lejren fra første Begyndelse, da den afløste Haldlejren. Mens han gjorde sig klar til Ophængning over Stolpen, sang han en Visestump og oplyste, at han gratis underholdt Soldaterne — og digtede lystige Viser for nogle faa Øre. Vi saa, lyttede og keg — og brast ud i en ustyrlig Latter over Synet af den radmagre Figur, der hang henne for sig selv. Uden Bevægelse i Ansigtets Spil